

Brieven aan Koos

Tim Fransen

BRIEVEN
AAN KOOS

DAS MAG UITGEVERS

Tim Fransen (1988) is cabaretier en filosoof. Hij rondde de studies psychologie en filosofie beide cum laude af, en won met zijn eerste filosofische cabaretvoorstelling *Het failliet van de moderne tijd* in 2016 de Neerlands Hoop, de prijs voor het grootste cabarettalent. Met *Het kromme hout der mensheid* won hij in 2018 de Poelifinario. Sinds 2011 is hij lid van collectief Comedytrain.

Eerste druk: september 2018

Tweede druk: oktober 2018

Derde druk: oktober 2018

© 2018, Tim Fransen

Omslagontwerp: Frank August

Opmaak: Lyanne Tonk

Productiebegeleiding: Tim Beijer

Auteursfoto: Koos Breukel

NUR 301

www.timfransen.nl

www.dasmag.nl

Voor René,
naar wie dat ook
nog moge verwijzen

INHOUD

Inleiding	11
1. Brief uit Leipzig, waarin Tim zich afvraagt of niet alles chaos en toeval is	21
2. Brief uit Londen, waarin Tim het verschil tussen gelukkig en een waardevol leven overpeinst	39
3. Brief uit Parijs, waarin Tim, om het luchtig te houden, op zoek gaat naar de uiterste conclusie van onze sterfelijkheid	53
4. Brief uit Turijn, waarin Tim zich afvraagt waarom zijn filosofische held zijn filosofische held is	75
5. Brief uit Delft, waarin Tim even niet zo lekker in z'n velletje zit	103
6. Brief uit Praag, waarin Tim ontdekt wat kapitalisme en communisme met elkaar gemeen hebben	115
7. Brief uit Amsterdam, waarin Tim meent klaar te zijn voor spirituele verlichting	137

8. Brief uit Wenen, waarin Tim (op dat typisch betweterige toontje van hem) leert dat onze gebreken ons hoop bieden 151
9. Brief uit Moskou, waarin Tim probeert te verbroederen met zijn Russische medemens 179
10. Brief uit Bonn, waarin Tim een verband ontdekt tussen filosofie en eenzaamheid 209

AMSTERDAM, 23 juni 2018

Beste lezer,

Op een zonnige nazomermiddag in 2014 vond ik een hoopvolle uitweg – daar leek het tenminste op – voor de crisis waarin ik verkeerde. Ik woonde destijds op een piepklein zolderkamertje in de Jordaan, boven een café waar in het weekend een liveband tot diep in de nacht Jordanese klassiekers speelde. Dan klonken luid ‘Bij ons in de Jordaan’, ‘Een Pikketanussie’ of hoorde ik een vol café zingen ‘Wie heeft er zeepsop in de pruimenpap gedaan?’ terwijl ik probeerde te slapen en geërgerd dacht: Je zou verwachten dat die zaak inmiddels toch wel verjaard zou zijn.

Ik was vijftwintig en woonde eindelijk op mezelf. Met twee huisgenoten deelde ik een keuken. Niet dat ik die vaak tegenkwam, ik kookte zelden voor mezelf. Of in elk geval niet wat men een conventionele maaltijd zou noemen. Tijdens mijn studie filosofie was ik ervan overtuigd geraakt dat veel dingen niet meer dan een conventie zijn: onze kalender, hoelang een uur duurt, hoelang een meter is, onze waardeoordelen over goed en kwaad. En dat gold zeker ook voor onze culinaire gewoontes.

Natuurlijk, ons lichaam geeft grofweg aan wat gezond is of ongezond, maar binnen die grenzen bestaat een universum aan vrijheid, die we, om die voor onszelf

hanteerbaar te maken, inperken met culturele afspraken. Maar deze jongen ging zich daar niet als een mak schaap naar voegen: een kaasomelet met een blik doperwt en worteltjes als avondeten; broccoli met kaas en twee vegetarische schnitzels als lunch; een diepvriespizza als ontbijt – het was mijn persoonlijke ontmaskering van de arbitraire voedselconventies. Mijn manier om te laten zien dat je ook anders kon leven dan ons wordt verteld.

Al moet ik wel zeggen dat er na verloop van tijd nog weinig mensen ingingen op een uitnodiging om bij mij te komen eten.

Wat echter voelde als radicale vrijheid, was misschien meer nog een radicale afwezigheid van houvast. En dat gold voor meerdere aspecten van mijn leven. 's Avonds probeerde ik een paar keer per week grappen uit in comedyclub Toomler. Na het winnen van de jury- en publieksprijs van het Leids Cabaret Festival was de logische vervolgstap dat ik mijn eerste avondvullende voorstelling zou maken.

Het probleem was dat ik op een punt was aanbeland dat ik uit optreden nog maar amper bevrediging putte. Voor mijn gevoel stond ik triviale onzin te verkopen. Mijn studie filosofie had me misschien niet geleerd wat de zin van het bestaan was, maar het leek me overduidelijk dat het in elk geval weinig zinvol was om nog meer onzinnigheid de wereld in te helpen.

Overdag was ik vrijwel elke dag in de universiteitsbibliotheek te vinden bij de afdeling Wijsbegeerte; van tien uur 's ochtends tot vier uur 's middags, het ritme waarin ik mijn scripties psychologie en filosofie had geschreven. De regelmaat gaf me houvast, en bovendien vond ik het prettig omringd te zijn door de grote filosofen. (Bij wijze van spreken dan. Ik bedoel *de boeken* van grote filosofen. In meer letterlijke zin was ik omringd door

rechtenstudenten met helse katers die, in een wanhoopspoging hun tentamen bestuursrecht te halen, de grens opzochten van een overdosis ritalin.)

In de bibliotheek probeerde ik grapjes op papier te krijgen, en als dat niet wilde lukken, was ik verzonken in een werk van Friedrich Nietzsche (1844-1900). Om de een of andere reden was ik pas aan het eind van mijn studie van deze filosoof in de ban geraakt, wat niet de ideale timing was. Hij zette veel van wat ik tijdens mijn studie had geleerd weer op losse schroeven. De redenen hiervoor zullen hopelijk later in dit boek nog duidelijk worden, maar het kwam erop neer dat Nietzsche de filosofische ambitie om ‘Eeuwige Waarheden’ te ontdekken failliet verklaarde. En als de Waarheid niet meer het domein was van de filosofie, dan was de filosofie in feite – zoals een vriend van mij het noemde – ‘niet meer dan een hoogstaande vorm van literatuur’.

Zo werd de bibliotheek, mijn veilige schuilplaats, dankzij Nietzsche ook de plek waar ik nog verder de vaste grond onder mijn voeten voelde wegzakken.

Ergens in de weken voorafgaand aan die bewuste nazomerdag in 2014 zat ik in een bus naar Apeldoorn, op weg naar een optreden. Een man van een jaar of zeventig vertelde aan de buschauffeur dat hij die ochtend de eerste bus had genomen – dat was om 06:21, las ik later van de tabel af – om op Schiphol vliegtuigen te spotten. ‘Ik ben vliegtuigspotter,’ zei hij met een zelfverzekerdheid die suggereerde dat dat een geaccepteerde, afgeronde identiteit was. Hij reisde meerdere keren per week naar Schiphol af. Hij nam nooit een fototoestel mee, alleen een verrekijker, alsof hij bedoelde te zeggen: ‘Ik ben een purist.’ Waaruit ik begreep dat gewapend gaan met slechts een verrekijker binnen de vliegtuigspotgemeenschap werd gezien als het echte werk.

Op mijn gevoel van verwondering over deze in mijn ogen triviale bezigheid volgde een diepe verontrusting. Want ik realiseerde me: welke scherpzinnige antwoorden de filosofie ook zou mogen formuleren op de vraagstukken van het leven, deze man had er geen cent om gegeven. Hij ontleende *een gevoel van zin en betekenis* aan het kijken naar vliegtuigen door een verrekijker. Was het denkbaar dat ik een logisch dwingend argument zou kunnen formuleren, waardoor deze man zou denken: Ah! Dus ik zat er al die tijd helemaal naast! Ik heb mijn leven totaal verkeerd geleefd? Onwaarschijnlijk. (Of juist een argument waardoor alle andere mensen zouden denken: Ah! Het leven draait dus om vliegtuigspotten! Ik zat er al die tijd dus helemaal naast! Ook onwaarschijnlijk.) Ineens zag ik hoe potsierlijk de ambitie was om met Eeuwige Waarheden op de proppen te komen, waarheden die voor iedereen een onontkoombare geldigheid zouden hebben.

In de vliegtuigspotter uit Apeldoorn zag ik het gelijk van Nietzsche.

Om de crisis op te sommen: Nietzsche had me in filosofisch opzicht vertwijfeld achtergelaten, op het podium was ik verdwaald, en – dat was ik nog vergeten te vertellen – ook in de liefde liep het niet op rolletjes. O ja, ik kampte ook nog met zwemmerseczeem. Nog steeds eigenlijk. Al is dat voor dit verhaal niet bijzonder relevant. (Misschien beter om dit in het vervolg achterwege te laten.)

Gelukkig had ik genoeg literatuur gelezen om te weten dat een crisis een uitermate geschikt uitgangspunt is voor een verhaal over wederopstanding. Feitelijk was het enige wat ik nu nog behoefde te doen wederopstaan. Ik kreeg hemelse tekens in die richting, in de vorm van twee wijze mannen – we komen nu bijna bij die

zonnige zomermiddag. De eerste was dat ik voormalig Denker des Vaderlands René Gude ontmoette. Ik prijs me gelukkig dat ik hem nog zo'n anderhalf jaar heb mogen kennen, voordat hij in maart 2015 overleed. Onze gezamenlijke vriend Theo Maassen stelde ons aan elkaar voor, en omdat ik voorvoelde dat hij de gids kon zijn die ik nodig had op mijn dwaaltocht, vroeg ik René brutaal of ik een keer bij hem langs mocht komen. Hij zei met pret in zijn ogen: 'Jazeker, want we hebben een hoop te bespreken.'

En dat was zo. Vanaf dat moment stak ik wekelijks met de pont het IJ over en kletsten we op zijn woonboot over de meest uiteenlopende onderwerpen. Over de taak van de filosofie, over sterven, over liefdesverdriet. Renés manier van filosofie bedrijven was een verademing. Net als Nietzsche had hij het idee van Verheven Waarheden opgegeven, maar in plaats van daar een enorm drama van te maken, hanteerde hij een benadering die uiterst pragmatisch was. Filosofie noemde hij 'de meest efficiënte wijze van tobben'. Hij beschouwde filosofen en hun ideeën als instrumenten, en beoordeelde ze op hun nuttigheid, in hoeverre ze ons helpen 'het uit te houden met elkaar, met onszelf en met de dingen'.

Ook leerde René me om filosofen in hun context te plaatsen. Hoewel dat misschien een open deur lijkt, was het voor mij een baanbrekend inzicht. Als je ervan uitgaat dat filosofie over Eeuwige Waarheden gaat, dan doet de context er niet zoveel toe. En context betekende niet alleen de tijd waarin de betreffende filosoof leefde, maar ook zijn karakter. Bij René werden filosofen *mensen*. Mensen die niet zozeer een unieke toegang tot de waarheid hadden, maar mensen die net als iedereen worstelden met het leven, en die daar op een net iets efficiëntere, meer systematische manier over tobden, zodat wij daar misschien ook nog wat aan hebben.

‘Elke filosoof wil iets,’ drukte René me herhaaldelijk op het hart. ‘Er is een reden dat hij of zij zich dag in dag uit opsluit om achter een bureautje te gaan zitten schrijven. Als je erachter komt wat die reden is, dan ga je ze pas echt begrijpen.’

De tweede persoon die een beslissende invloed had, was Koos Terpstra. Of zoals hij zichzelf altijd voorstelt: ‘Terpstra. Koos Terpstra.’ (Iemand moet hem een keer vertellen dat het bij hem niet hetzelfde effect heeft als bij James Bond.) Koos is een gerenommeerd toneelschrijver en theaterregisseur, anderhalve generatie ouder dan ik. Omdat hij een aantal collega’s van mij regisseerde, kwamen we elkaar af en toe tegen in Toomler. Eerlijk gezegd vond ik Koos aanvankelijk maar een irritant mannetje. Wat hij zei over mijn optreden vond ik irritant, en de manier waarop hij het zei net zo, vaak met half dichtgeknepen ogen die ik moeilijk kon lezen. Toch openden zijn opmerkingen altijd een nieuw luikje in mijn hoofd. De dingen die hij zei had je nog nooit van iemand anders gehoord, en waren soms zo krankzinnig dat je je afvroeg of hij het erom deed.

Aan Koos sprak ik niet veel later mijn ambitie uit voor mijn debuutvoorstelling: als uitgangspunt wilde ik een filosofische these nemen; alle grappen moesten daaraan ondergeschikt zijn. Koos reageerde op zijn typisch irritante manier: ‘Dat gaat je niet lukken, maar je moet het zeker proberen.’

En zo komen we op die betreffende lentedag. Koos en ik hadden op een terras in Amsterdam afgesproken om nog eens over m’n ambitie verder te praten. Van tevoren had ik hem een filosofisch traktaat gestuurd dat de basis zou vormen voor mijn voorstelling. Met enige tegenzin fietste ik van de universiteitsbibliotheek naar de Nieuwmarkt. Ik vermoedde dat Koos weer stellig allerlei irritante

dingen zou gaan zeggen. Hij stelde me niet teleur. Hij had mijn traktaat gelezen en hij sprak me vermanend toe dat dit niks met theater te maken had. ‘Je moet al die theorie vergeten. Theater gaat over verbeelding.’

Ik sputterde wat tegen. Hij zag overduidelijk niet in hoe geniaal mijn traktaat was. Ik kon het hem niet kwalijk nemen, hij had natuurlijk geen filosofische achtergrond.

Maar ook na wat extra uitleg was Koos niet onder de indruk. Hij liet een stilte vallen en zei: ‘Weet je wat jij moet doen? Je moet eens uit die bibliotheek komen. Ga op reis. Maakt niet uit waarnaartoe, het zal je verbeelding prikkelen.’

Ik had weinig zin om uit mijn schuilplaats te komen, het beviel me daar goed. Bovendien had ik bijna een volle koffiespaarkaart.

Toevallig had ik diezelfde avond op de woonboot van René afgesproken. Zoals meestal had ik decadente koekjes mee van Van Stapele – twee euro per stuk –, gemaakt van chocoladedeeg en gevuld met zachte witte chocolade, en die zo teer waren dat ze de overtocht zelden heelhuids overleefden. (Of dat een metafoor is voor de breekbare situatie waar ik me in bevond, moet je zelf weten. Het was aanvankelijk niet zo bedoeld, maar ik moet zeggen dat ik de gelijkenis tussen mij en een verrukkelijk chocoladekoekje wel zie.)

Terwijl René en ik de scherven van koekjes oppeuzelden, legde ik de suggestie van Koos aan hem voor. René was enthousiast over het idee. Toen hij mijn weerstand opmerkte, begon hij over een van zijn favoriete filosofen: Immanuel Kant. Kant zag dat onze instincten en onze natuurlijke neigingen vaak niet onze beste raadgever zijn. Kant staat bekend om zijn extreme gelijkmatigheid: elke dag leefde hij volgens precies dezelfde indeling, maakte

elke dag dezelfde wandeling, elke dag op exacte hetzelfde tijdstip. Velen zien hier een neurotische, aspergerachtige neiging in, maar volgens René zat het anders. Kant was van nature juist een losbol geweest, die tot laat in de kroeg met vrienden kaartspelletjes deed of rond de biljarttafel hing. Op een bepaald moment heeft Kant zijn geflierefluit aan banden gelegd en zichzelf onder een regime gesteld. Hij heeft ‘zichzelf de wet opgelegd’, de letterlijke betekenis van het woord autonomie (‘auto’ betekent in het Grieks ‘zelf’, ‘nomos’ betekent ‘wet’).

En toen kwam de moraal van het verhaal. René zei: ‘Bij jou lijkt het tegenovergestelde aan de hand. Jij bent geneigd tot regelmaat en teruggetrokkenheid. Misschien moet jij jezelf juist ertoe aanzetten om het avontuur te zoeken.’ Ik zou willen dat ik me meer herinner van wat hij zei, maar ik weet nog wel dat het overtuigend klonk: de grote filosofen ontwikkelden hun ideeën als instrumenten om het leven te lijf te gaan. Dus waarom zou ik me zo veel mogelijk van het leven afschermen? Alleen door me in de wereld te begeven zou ik mijn instrumenten kunnen slijpen.

De redenen om te gaan reizen begonnen zich op te stapelen. En ik ging bijna in het lot geloven toen die avond nog een aansporing tot mij kwam. Ik ontving een derde hemels teken van de man die God had doodverklaard. Op mijn zolderkamertje sloeg ik Nietzsches *De vrolijke wetenschap* open, en mijn oog viel op de volgende zin: ‘Gedachten zijn de schaduwen van onze ervaringen, – altijd donkerder, leger, simpeler dan deze.’

De woorden kwamen als een mokerslag binnen. Ik realiseerde me dat ik me al die tijd in de bibliotheek alleen maar had beziggehouden met *gedachten*, met *de schaduwen van ervaringen*. Mijn wereld was een reductie van de volheid die het leven in zich draagt.

(Ik geef toe dat het niet helemaal toevallig was dat ik het boek juist op deze pagina opensloeg. Hier zat namelijk mijn boekenlegger, hier was ik gebleven. Maar toch.)

Het was nu ineens glashelder waar mijn reisbestemmingen aan moesten voldoen: ik zou afreizen naar plekken die me zo dicht mogelijk brachten bij *de ervaring* van de filosofen die ik koesterde. En als het me niet bij hún ervaring bracht, dan toch in elk geval bij een éigen ervaring.

En zo begint dit verhaal van een vertwijfelde jongeman die zijn kluizenaarsbestaan opgeeft en op reis gaat, op zoek naar de instrumenten om het leven te lijf te gaan.

Op mijn eerste bestemming kocht ik een ansichtkaart om Koos te bedanken voor zijn advies. Tijdens het schrijven kwam ik erachter dat ik veel meer te melden had dan waar de kaart ruimte voor bood. Ik had behoefte om iemand te vertellen over mijn bevindingen in al deze vreemde oorden. Zo begon ik aan een brief, die vervolgens nogal uit de klauwen liep. Vanaf elke bestemming zou ik Koos uiteindelijk een brief sturen. Het boek dat je in je handen hebt, is de bundeling van deze brieven. Ik hoop dat mijn gedachten niet alleen wat waard zijn voor Koos en mij, maar ook voor de rest van de wereld. En dat het niet slechts hoogstaande literatuur is.

Alle goeds,
Tim

